

Ανωνυμοποιημένο κείμενο

Μετάφραση

C-440/23 - 1

Υπόθεση C-440/23

Αίτηση προδικαστικής αποφάσεως

Ημερομηνία καταθέσεως:

14 Ιουλίου 2023

Αιτούν δικαστήριο:

Prim' Awla tal-Qorti Ċivili (Μάλτα)

Ημερομηνία της αποφάσεως του αιτούντος δικαστηρίου:

11 Ιουλίου 2023

Ενάγων:

FB

Εναγόμενες:

European Lotto and Betting Ltd

Deutsche Lotto Und Sportwetten Limited

ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ, ΠΡΩΤΟ ΤΜΗΜΑ

ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ, ΜΑΛΤΑ

[παραλειπόμενα]

Διάταξη περί παραπομπής [παραλειπόμενα] στο Δικαστήριο δυνάμει του άρθρου 267 [ΣΛΕΕ] [παραλειπόμενα] στην ένδικη διαδικασία [παραλειπόμενα]:

[παραλειπόμενα]:

FB [παραλειπόμενα]

κατά

European Lotto and Betting Ltd

[παραλειπόμενα]

και

Deutsche Lotto Und Sportwetten Limited

[παραλειπόμενα]

Διάδικοι της κύριας δίκης

Διάδικοι στην υπό κρίση υπόθεση είναι ο FB (ενάγων) [παραλειπόμενα] και οι European Lotto and Betting Ltd [παραλειπόμενα] και Deutsche Lotto Und Sportwetten Ltd [παραλειπόμενα] (εναγόμενες).

Νομική βάση της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως

- 1 Το αντικείμενο της ένδικης διαφοράς μεταξύ των διαδίκων συνίσταται στην επιστροφή απολεσθέντων στοιχημάτων. Ο ενάγων, στον οποίο ο εντολέας του έχει εκχωρήσει τα δικαιώματά του, ζητεί να αποκατασταθεί η ζημία που υπέστη ο εντολέας στο πλαίσιο της ενασχόλησής του με διαδικτυακούς κουλοχέρηδες και της συμμετοχής του σε (δευτερεύουσες) κληρώσεις.
- 2 Κατά τη γερμανική νομοθεσία ([παραλειπόμενα] [άρθρο] 4, παράγραφοι 1 και 4, του GlüStV), για τη διοργάνωση τυχερών παιγνίων στη Γερμανία απαιτείται η χορήγηση άδειας. Η διοργάνωση τυχερών παιγνίων χωρίς άδεια από τις γερμανικές αρχές απαγορεύεται. Η ισχύουσα κατά τον χρόνο της υποθέσεως της κύριας δίκης νομοθεσία είχε ως ακολούθως:

«Άρθρο 4 (1): Δημόσια τυχερά παίγνια μπορούν να διοργανωθούν ή να πραγματοποιηθούν μόνο κατόπιν άδειας των αρμοδίων αρχών του ενδιαφερόμενου κράτους. Η διοργάνωση τυχερών παιγνίων χωρίς την εν λόγω άδεια (παράνομος στοιχηματισμός) και η συμμετοχή σε πληρωμές που αφορούν παράνομο στοιχηματισμό απαγορεύονται.

4: Απαγορεύεται η διοργάνωση δημόσιων τυχερών παιγνίων στο Διαδίκτυο.

5: Κατά παρέκκλιση από την παράγραφο 4, τα ομόσπονδα κράτη μπορούν, προκειμένου να επιτύχουν καλύτερα τους σκοπούς του άρθρου 1, να επιτρέπουν την κατανομή και τη διενέργεια λαχειοφόρων αγορών καθώς και τη διοργάνωση και διενέργεια στοιχηματισμού σε αθλητικά γεγονότα στο διαδίκτυο [...]»

- 3 [παραλειπόμενα] Το άρθρο 134 του γερμανικού αστικού κώδικα (BGB) ορίζει τα εξής:

«Δικαιοπραξία η οποία αντίκειται σε απαγόρευση που επιβάλλεται δια νόμου είναι άκυρη εκτός εάν προβλέπεται άλλως από τον νόμο».

- 4 [παραλειπόμενα] Το άρθρο 812 BGB ορίζει τα εξής:

«Όποιος αποκτά οτιδήποτε από τρίτον άνευ νομίμου αιτίας λόγω της εκτέλεσως συμβάσεως από τρίτο ή καθ' οιονδήποτε εις βάρος του τρόπο, υποχρεούται να το επιστρέψει».

- 5 Η εναγομένη παρέχει υπηρεσίες διαδικτυακών κουλοχέρηδων καθώς και υπηρεσίες λαχειοφόρων αγορών δυνάμει άδειας που έχει εκδοθεί από την Αρχή Παιγνίων της Μάλτας (στο εξής: ΑΠΜ). Η εναγομένη παρέχει υπηρεσίες λαχειοφόρων αγορών σε πελάτες στο διαδίκτυο κατά τρόπο παρόμοιο με αυτόν των κρατικών φορέων. Οι πελάτες έχουν τη δυνατότητα να στοιχηματίσουν στο αποτέλεσμα κληρώσεων αριθμών. Ωστόσο, η εναγομένη δεν οργανώνει δικές της κληρώσεις αλλά παρέχει στους πελάτες της τη δυνατότητα να στοιχηματίσουν στα αποτελέσματα κληρώσεων που διοργανώνονται από άλλους παρόχους λαχειοφόρων αγορών. Οι υπηρεσίες αυτές είναι γνωστές στη Γερμανία ως «[παραλειπόμενα] δευτερεύουσες κληρώσεις [παραλειπόμενα]». Ως εκ τούτου, η εμπειρία που αποκομίζουν οι παίχτες είναι παρόμοια.

- 6 Ο ενάγων υποστηρίζει ότι η εναγομένη παρέχει τις υπηρεσίες της στους εντολείς της «[παραλειπόμενα] κατά τρόπο παράνομο [παραλειπόμενα]», καθόσον στερείται της πρόσθετης άδειας [παραλειπόμενα] από τις γερμανικές αρχές. Κατά τον ενάγοντα, η παραβίαση της ισχύουσας στη Γερμανία απαγορεύσεως οργανώσεως τυχερών παιγνίων χωρίς [την] άδεια από τις γερμανικές αρχές συνεπάγεται την ακυρότητα των σχετικών δικαιοπραξιών δυνάμει του [παραλειπόμενα] άρθρου 134 BGB. Ως εκ τούτου, η εναγομένη υποχρεούται να επιστρέψει το σύνολο των απολεσθέντων στοιχημάτων κατά το [παραλειπόμενα] άρθρο 812 BGB (αδικαιολόγητος πλουτισμός).

- 7 Η εναγομένη διατείνεται ότι [παραλειπόμενα] εξαιρείται από την υποχρέωση έκδοσης άδειας από τις γερμανικές αρχές τόσο για τους διαδικτυακούς κουλοχέρηδες όσο και για τις (δευτερεύουσες) κληρώσεις λόγω προσβολής του δικαιώματός της για ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών. Ως εκ τούτου, το αιτούν δικαστήριο δεν μπορεί να εκλάβει τη μη συμμόρφωσή της προς τη σχετική διοικητική διατύπωση της «[παραλειπόμενα] άδειας [παραλειπόμενα]» και να την χρησιμοποιήσει εις βάρος της. [παραλειπόμενα] Η εκ μέρους της παρεχόμενη υπηρεσία δεν είναι «[παραλειπόμενα] παράνομη [παραλειπόμενα]» στη Γερμανία. Η απαγόρευση διοργανώσεως τυχερών παιγνίων με διαδικτυακούς κουλοχέρηδες και διαδικτυακές (δευτερεύουσες) κληρώσεις χωρίς την ύπαρξη άδειας από τις γερμανικές αρχές δεν μπορεί να τύχει εφαρμογής. Η εναγομένη υποστηρίζει ότι ο ενάγων ασκεί καταχρηστικώς τα δικαιώματά του και είναι κακόπιστος. Διατείνεται επίσης ότι η [παραλειπόμενα] προβολή αξιώσεως [του παίχτη] για

επιστροφή των απολεσθέντων στοιχημάτων του έναντι επιχειρήσεως που έχει λάβει άδεια από τη Μάλτα συνιστά οπωσδήποτε κατάχρηση δικαιώματος και προβάλλεται κακόπιστα [από τον] παίχτη. Ο ενάγων διαφωνεί ως προς το συγκεκριμένο ζήτημα και επικαλείται τη νομολογία όλων των ανώτερων περιφερειακών δικαστηρίων της Γερμανίας, τα οποία [μέχρι σήμερα] δεν έχουν δεχθεί τη συγκεκριμένη επιχειρηματολογία σε καμία [από τις υποθέσεις που είχαν ως αντικείμενο] αξιώσεις παιχτών [παραλειπόμενα].

- 8 Στις μεταξύ των διαδίκων συμβατικές σχέσεις έχει εφαρμογή η γερμανική νομοθεσία. Κατά το [παραλειπόμενα] άρθρο 812 του [παραλειπόμενα] BGB [παραλειπόμενα], επιτρέπεται η ανάκτηση της παροχής που έχει λάβει ο αντισυμβαλλόμενος χωρίς νόμιμη αιτία μέσω της εκτέλεσης της δικαιοπραξίας ή καθ' οιονδήποτε άλλον τρόπο. Κατά το γερμανικό δίκαιο, η διοργάνωση τυχερών παιγνίων χωρίς άδεια από τις γερμανικές αρχές απαγορεύεται. Σύμφωνα με τη νομολογία των γερμανικών δικαστηρίων, το άρθρο 4, παράγραφοι 1 και 4 του GlüStV αποτελεί διάταξη εισάγουσα απαγόρευση κατά την έννοια του άρθρου 134 BGB. Ως εκ τούτου, η ακυρότητα των επιμέρους συμβάσεων τυχερών παιγνίων γεννά υποχρέωση επιστροφής [παραλειπόμενα] των απολεσθέντων στοιχημάτων.
- 9 Ωστόσο, αμφισβητείται κατά πόσον η ελεύθερη παροχή υπηρεσιών και η απαγόρευση κατάχρησης δικαιώματος που έχουν γίνει δεκτές από το Δικαστήριο [αντίκεινται] [παραλειπόμενα] στην αξίωση [του] [παραλειπόμενα] αδικαιολόγητου πλουτισμού σε υποθέσεις με τα προαναφερθέντα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά.
- 10 Θα πρέπει να γίνει μια διάκριση μεταξύ των διαδικτυακών («εικονικών») κουλοχέρηδων και των διαδικτυακών (δευτερευουσών) κληρώσεων. Κατά την κρίσιμη χρονική περίοδο, ο τομέας των εικονικών κουλοχέρηδων και ο τομέας των λαχειοφόρων αγορών υπάγονταν σε διαφορετικό νομοθετικό πλαίσιο.

I. Επί των απωλειών από διαδικτυακούς κουλοχέρηδες

- 11 Όσον αφορά τον τομέα των διαδικτυακών κουλοχέρηδων και όλων των λοιπών παιχνιδιών καζίνο μέσω διαδικτύου (ρουλέτα, μπλακ τζακ, διαδικτυακό πόκερ, κ.λπ.), η κατοχή άδειας από τις γερμανικές αρχές ήταν μεν αναγκαία αλλά δεν ήταν εφικτή. Παρά ταύτα, τόσο οι ιδιώτες όσο και οι δημόσιοι πάροχοι μπορούσαν να αποκτήσουν άδειες για τον τομέα αυτό σε τοπικό επίπεδο, στην πράξη, κατά το δοκούν. Στη Γερμανία, οι κουλοχέρηδες είναι παρόντες σχεδόν παντού, τόσο σε αίθουσες τυχερών παιγνίων όσο και σε εστιατόρια καθώς και σε πολλά καζίνο¹. Από το 2012, έχουν επιτραπεί και οι διαδικτυακές κληρώσεις αλλά και ο στοιχηματισμός σε αθλητικά γεγονότα.
- 12 Περί τα τέλη του 2019, τα ομόσπονδα κράτη συμφώνησαν σε επίπεδο εκτελεστικής εξουσίας να τροποποιήσουν την κρατική συμφωνία περί τυχερών

¹ <https://www.spielbanken.com/deutschland/>

παιγνίων και να άρουν το σύνολο των περιορισμών που ισχύουν για όλα τα διαδικτυακά παιχνίδια καζίνο. Το σχέδιο της τροποποιημένης κρατικής συμφωνίας κοινοποιήθηκε στην Επιτροπή τον Μάιο του 2020. Στο [άρθρο] 4, παράγραφος 4 [παραλειπόμενα] ορίζει τα εξής:

[παραλειπόμενα] *Για τα δημόσια τυχερά παίγνια στο διαδίκτυο χορηγείται άδεια μόνο για τη διανομή και τη διενέργεια λαχειοφόρων αγορών, τη διοργάνωση, τη διενέργεια και την κατανομή των κερδών στοιχηματισμού σε αθλητικά γεγονότα καθώς και τη διοργάνωση και τη διανομή διαδικτυακών παιχνιδιών καζίνο, τους εικονικούς κουλοχέρηδες και το διαδικτυακό πόκερ.* [παραλειπόμενα]

- 13 Εν είδει διευκρινίσεων, η ανακοίνωση προς την Επιτροπή αναφέρει τα εξής:

[παραλειπόμενα] *Τα γερμανικά ομόσπονδα κράτη έχουν συμφωνήσει επί του προσαρτώμενου σχεδίου κρατικής συμφωνίας για τα τυχερά παίγνια ως ρύθμιση που θα ακολουθήσει για το χρονικό διάστημα μετά την 1η Ιουλίου 2021. Το σχέδιο περιλαμβάνει τις περαιτέρω εξελίξεις του περιεχομένου της ρυθμίσεως των τυχερών παιγνίων στη Γερμανία, ενώ οι προηγούμενοι σκοποί της κρατικής συμφωνίας για τα τυχερά παίγνια (άρθρο 1) διατηρούνται αμετάβλητοι και, παράλληλα, παρέχεται στους ιδιώτες παρόχους η δυνατότητα να προσφέρουν, υπό αυστηρές προϋποθέσεις, ορισμένα επιπλέον διαδικτυακά τυχερά παίγνια –τα οποία, κατά το παρελθόν, απαγορεύονταν στη Γερμανία– προκειμένου να παρασχεθεί στους παίχτες μια νόμιμη και ασφαλής εναλλακτική λύση για παιχνίδια που προσφέρονται στη μαύρη αγορά. [...] Ουσιαστικά, το κρατικό μονοπώλιο στις λαχειοφόρους αγορές (άρθρο 10) διατηρείται.»* [παραλειπόμενα]

- 14 Στις 8 Σεπτεμβρίου 2020, οι επικεφαλής των πρωθυπουργικών γραφείων των ομόσπονδων κρατών συνυπέγραψαν ρύθμιση περί τυχερών παιγνίων για τη μεταβατική περίοδο μέχρι την 1η Ιουλίου 2021. Η ρύθμιση αφορούσε τον τρόπο αντιμετώπισης των παρόχων υπηρεσιών τυχερών παιγνίων χωρίς άδεια, η οποία τελούσε υπό γενική απαγόρευση κατά τον χρόνο εκείνο αλλά επρόκειτο να επιτραπεί από την 1η Ιουλίου 2021. Ορίζει τα εξής:

[παραλειπόμενα] *Μέχρι τις 30 Ιουνίου 2021, η επιβολή κυρώσεων εις βάρος διοργανωτών τυχερών παιγνίων χωρίς άδεια θα επικεντρωθεί στους παρόχους εκείνους για τους οποίους προβλέπεται ότι θα επιδιώξουν να αποφύγουν την τήρηση και των μελλοντικών ρυθμίσεων. [...] Τα ομόσπονδα κράτη θα κινηθούν έναντι αυτών των παρόχων μη αδειοδοτημένων τυχερών παιγνίων.* [παραλειπόμενα]

- 15 Σε αυτή τη βάση, στις 30 Σεπτεμβρίου 2020, οι ανώτατες εποπτικές αρχές τυχερών παιγνίων των ομόσπονδων κρατών ανακοίνωσαν τις αποκαλούμενες κοινές κατευθυντήριες γραμμές σε σχέση με τις προσφορές διαδικτυακών

κουλοχέρηδων και διαδικτυακού πόκερ χωρίς (πρόσθετη) άδεια από τις γερμανικές αρχές. [παραλειπόμενα] Σε αυτές αναφέρονται τα κάτωθι:

[παραλειπόμενα] Λαμβανομένου υπόψη του νομικού καθεστώτος, το οποίο αναμένεται να μεταβληθεί την 1η Ιουλίου 2021, οι προσφορές παιχνιδιών εικονικών κουλοχέρηδων και διαδικτυακού πόκερ οι οποίες επί του παρόντος δεν είναι επιλέξιμες για τη χορήγηση άδειας –η διανομή και η διοργάνωσή τους– είναι, γενικώς, μεταξύ των στοιχείων που δεν θα λαμβάνονται υπόψη κατά την επιβολή του νόμου περί τυχερών παιγνίων εφόσον οι πάροχοι συμμορφώνονται προς τις ακόλουθες απαιτήσεις, οι οποίες έχει γίνει δεκτό από τα ομόσπονδα κράτη ότι είναι τεχνικώς εφικτές. [παραλειπόμενα]

- 16 Ακολούθησε ένας κατάλογος απαιτήσεων. Συνακόλουθα, τα ομόσπονδα κράτη της Γερμανίας απείχαν από την κίνηση διαδικασιών εις βάρος των παρόχων διαδικτυακών κουλοχέρηδων για την έλλειψη αδειών από τις γερμανικές αρχές.
- 17 Η εναγομένη υποστηρίζει ότι η προηγούμενη γενική απαγόρευση των διαδικτυακών παιχνιδιών καζίνο δεν μπορούσε να δικαιολογηθεί από τους αναφερόμενους στο άρθρο 1 της κρατικής συμφωνίας σκοπούς («[παραλειπόμενα] Σκοποί [παραλειπόμενα]»). Δεν είναι δυνατή η αιτιολόγηση, καθόσον τα ομόσπονδα κράτη, δηλαδή οι ίδιοι οι αρμόδιοι ρυθμιστές των τυχερών παιγνίων, δεν εκλαμβάνουν την προαναφερθείσα απαγόρευση ως επιτακτική. Με την κοινοποίηση του σχεδίου της αναθεωρημένης κρατικής συμφωνίας στην Επιτροπή, τα αρμόδια για τη νομοθετική ρύθμιση των τυχερών παιγνίων ομόσπονδα κράτη, κατέστησαν σαφές ότι οι σκοποί της εν λόγω συμφωνίας μπορούν να υλοποιηθούν με μια ηπιότερη παρέμβαση στο σύστημα της προηγούμενης επίσημης άδειας. Δεδομένου ότι οι σκοποί της κρατικής συμφωνίας παρέμειναν πανομοιότυποι μετά τη μετάβαση από την πλήρη απαγόρευση σε ένα σύστημα χορήγησης αδειών, η αντικατάσταση της πλήρους απαγόρευσης καταδεικνύει ότι αυτή δεν ήταν υποχρεωτική για την υλοποίηση των σκοπών του GlüStV ακόμη και πριν από τη μεταβολή του νομικού καθεστώτος που τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιουλίου 2021.
- 18 Η εναγομένη υποστηρίζει περαιτέρω ότι η γενική απαγόρευση των διαδικτυακών τυχερών παιγνίων καζίνο δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι κατάλληλη υπό την έννοια των απαιτήσεων αιτιολόγησης που απαιτεί το Δικαστήριο για την επίτευξη των σκοπών της κρατικής συμφωνίας. Και τούτο διότι σκοπός της κρατικής συμφωνίας δεν είναι η πλήρης απαγόρευση των διαδικτυακών τυχερών παιγνίων καζίνο αλλά η καθοδήγηση του «φυσικού ενστίκτου συμμετοχής σε τυχερά παίγνια» του πληθυσμού σε συνήθεις και εποπτευόμενους διαύλους. Εάν, ωστόσο, γίνει δεκτό ότι, κατά τη γερμανική νομοθεσία, δεν υπάρχουν «[παραλειπόμενα] κοινοί και εποπτευόμενοι [παραλειπόμενα]» διάυλοι για τη δεδομένη ζήτηση για την ύπαρξη διαδικτυακών τυχερών παιγνίων καζίνο (το αποκαλούμενο «φυσικό ένστικτο συμμετοχής σε τυχερά παίγνια» κατά το γράμμα του άρθρου 1 GlüStV), η καθολική απαγόρευση είναι αναμφιβόλως ακατάλληλη για την υλοποίηση των σκοπών της κρατικής συμφωνίας.

- 19 Η εναγομένη υποστηρίζει ότι η αιτιολόγηση της προηγούμενης γενικής απαγόρευσης των διαδικτυακών κουλοχέρηδων με βάση τους σκοπούς της κρατικής συμφωνίας έρχεται επίσης σε αντίθεση με τις ανακοινώσεις των ομόσπονδων κρατών του Σεπτεμβρίου του 2020, τα οποία είναι αρμόδια για τη ρύθμιση των τυχερών παιγνίων («[παραλειπόμενα] εγκύκλιος [παραλειπόμενα]» και «[παραλειπόμενα] κοινές κατευθυντήριες γραμμές [παραλειπόμενα]»). Με τις εξαγγελίες αυτές, τα ομόσπονδα κρατίδια κατέστησαν επίσης γνωστό ότι, κατά την άποψή τους, δεν συντρέχει κανένας επιτακτικός λόγος δημοσίου συμφέροντος ο οποίος να δικαιολογεί τον περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών και να εδράζεται στην απουσία άδειας από τις γερμανικές αρχές.
- 20 Επιπλέον, η εναγομένη υποστηρίζει ότι η αξίωση επιστροφής των απολεσθέντων στοιχημάτων που στηρίζεται στον αδικαιολόγητο πλουτισμό δεν μπορεί να συνιστά δικαιολογημένο περιορισμό της ελεύθερης κυκλοφορίας υπηρεσιών, καθόσον η συμπεριφορά του ενάγοντος και του εντολέα του (δηλαδή του αρχικού παίχτη) έχει καταχρηστικό χαρακτήρα. Ο εντολέας [παραλειπόμενα] επιδίωξε να συμμετάσχει και συμμετείχε σε ένα αγεγάδιαστο τυχερό παίγνιο το οποίο προσφέρθηκε από έναν αδειοδοτημένο και επισήμως εποπτευόμενο πάροχο. Το καθεστώς της Μάλτας παρέχει στους παίχτες προστασία έναντι τακτικών εξαπάτησης. Η ύπαρξη επιπλέον άδειας από τις γερμανικές αρχές δεν θα ωφελούσε καθ' οιονδήποτε τρόπο τον παίχτη. Πιο συγκεκριμένα, ο λογαριασμός του παίχτη είχε τεθεί υπό την οικονομική διαχείριση του παρόχου. Επιπλέον, κατά τη μαλτέζικη νομοθεσία, υπάρχει δικαίωμα άμεσης καταβολής του πιστωτικού υπολοίπου και η Μάλτα διαθέτει λειτουργικό δικαστικό σύστημα.
- 21 Ο ενάγων συντάσσεται με την άποψη της εναγομένης τουλάχιστον ως προς το ότι μια απόφαση του Δικαστηρίου επί των εγειρόμενων εν προκειμένω ζητημάτων είναι αναγκαία για την επίτευξη ασφάλειας δικαίου και νομικής σαφήνειας για το επιχειρηματικό του μοντέλο.
- 22 Ωστόσο, ο ενάγων παραπέμπει επίσης στη νομολογία των γερμανικών δικαστηρίων. Στο πλαίσιο αγωγών που ασκήθηκαν από αρκετούς παίχτες, όλα σχεδόν τα γερμανικά δικαστήρια έχουν κρίνει ότι η πλήρης εξαίρεση των διαδικτυακών κουλοχέρηδων από την υποχρέωση έκδοσης άδειας από τις γερμανικές αρχές συνιστά δικαιολογημένη παρέμβαση στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών από παρόχους που έχουν ήδη λάβει άδεια και εποπτεύονται από τις αρχές του κράτους της Ένωσης στο οποίο αυτοί είναι εγκατεστημένοι.
- 23 Κατά την άποψη του αιτούντος δικαστηρίου, η επιχειρηματολογία της εναγομένης δεν μπορεί να απορριφθεί χωρίς προηγούμενη εξέταση. Ωστόσο, η ορθή ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης σε μια υπόθεση με τις ιδιαιτερότητες της υπό κρίση υποθέσεως δεν είναι τόσο προφανής ώστε το αιτούν δικαστήριο να αποφανθεί στηριζόμενο αποκλειστικά και μόνο στην προγενέστερη νομολογία του Δικαστηρίου.

II. Όσον αφορά το σκέλος της αξίωσης που αφορά τις διαδικτυακές κληρώσεις ισχύουν τα ακόλουθα:

- 24 Κατά την κρίσιμη για την υπόθεση της κύριας δίκης χρονική περίοδο, υπήρχε η δυνατότητα υποβολής αίτησης για την έκδοση άδειας για τη διενέργεια διαδικτυακών κληρώσεων (άρθρο 4, παράγραφος 5, του GlüStV). Ωστόσο, η εναγομένη, ως ιδιώτης πάροχος, εξαιρείτο από την υποχρέωση έκδοσης άδειας για τη διοργάνωση διαδικτυακών κληρώσεων. Κατά τη γερμανική νομοθεσία, η χορήγηση άδειας για κληρώσεις περιορίζεται αποκλειστικά και μόνο στους δημόσιους παρόχους (άρθρο 10, παράγραφοι 2 και 6, του GlüStV).
- 25 Η συγκεκριμένη εξαίρεση των ιδιωτών παρόχων από την υποχρέωση έκδοσης άδειας για τις κληρώσεις έχει αποτελέσει αντικείμενο σφοδρών διενέξεων μεταξύ των κρατικών αρχών και των ιδιωτών ανταγωνιστών ενώπιον των γερμανικών δικαστηρίων επί σειρά ετών. Μολονότι οι ιδιώτες πάροχοι κληρώσεων υποστηρίζουν ότι η παραμονή των κληρώσεων υπό κρατικό έλεγχο δεν δικαιολογείται από επιτακτικούς λόγους υπό την έννοια των σκοπών της κρατικής συμφωνίας, οι δημόσιοι πάροχοι υπογραμμίζουν την ανάγκη διατήρησης του κρατικού μονοπωλίου των κληρώσεων για λόγους προστασίας των παιχτών.
- 26 Ωστόσο, το διοικητικό δικαστήριο του Μονάχου έκρινε με απόφαση που εξέδωσε το 2017 ότι το κρατικό μονοπώλιο που ισχύει για τις κληρώσεις δυνάμει του άρθρου 10, παράγραφοι 2 και 6, του GlüStV θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι παραβιάζει την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών και δεν δικαιολογείται από επιτακτικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος².
- 27 Επιπλέον, την άνοιξη του 2020, δημοσιεύθηκε μια γνωμοδότηση ειδικών εμπειρογνομόνων η οποία κοινοποιήθηκε στα ομόσπονδα κράτη και αμφισβητούσε την αιτιολόγηση του μονοπωλίου των κληρώσεων στις περιπτώσεις χορήγησης αδειών στα διαδικτυακά καζίνο³. Η εν λόγω γνωμοδότηση των εμπειρογνομόνων είχε ζητηθεί από τις αρχές. Έθετε δε υπό αμφισβήτηση το κατά πόσον η επιχειρηματολογία περί απάτης και χειραγωγώσεως παρέμενε ισχυρή όσον αφορά την αιτιολόγηση της διατήρησης του κρατικού μονοπωλίου στις κληρώσεις.
- 28 [παραλειπόμενα]
- 29 Εξ όσων δύναται να αντιληφθεί το [παραλειπόμενα] [αιτούν δικαστήριο], από το 2017 και έπειτα, τα γερμανικά δικαστήρια δεν έχουν αποφανθεί επί του ζητήματος εάν η κρατική συγκέντρωση (μονοπώλιο κληρώσεων) είναι δικαιολογημένη στο πλαίσιο διαδικασιών που αφορούν τον νόμιμο χαρακτήρα των δευτερευουσών κληρώσεων της εναγομένης ή άλλων παρόχων. Από το 2017 και έπειτα, όλα τα γερμανικά δικαστήρια στηρίζουν το σκεπτικό τους στο γεγονός ότι η εναγομένη δεν οργανώνει η ίδια κληρώσεις αγορές υπό την έννοια του

² <https://www.isa-guide.de/isa-law/articles/170610.html>

³ https://cdn.businessinsider.de/wp-content/uploads/2020/01/191107_Kurzgutachten-Ruttig.pdf

ορισμού που περιέχεται στην κρατική συμφωνία, αλλά τοποθετεί στοιχήματα στα αποτελέσματα άλλων κληρώσεων. Ουδέποτε εξετάστηκε εάν για τα στοιχήματα αυτά έχει χορηγηθεί άδεια και ασκείται εποπτεία σε άλλο κράτος μέλος. Τα γερμανικά δικαστήρια υποστηρίζουν ότι οι σκοποί της κρατικής συμφωνίας δικαιολογούν την εξαίρεση της τοποθέτησης στοιχημάτων στο αποτέλεσμα κρατικών κληρώσεων από τη δυνατότητα χορηγήσεως άδειας.

- 30 Ένα παράδειγμα της επιχειρηματολογίας αυτής απαντά σε απόφαση που εξέδωσε το [παραλειπόμενα] OLG Koblenz το 2019 ⁴

[παραλειπόμενα] (108) Οι δευτερεύουσες κληρώσεις που διενεργούνται από την πρώτη εναγομένη επίσης δεν αποτελούν κληρώσεις κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 3, του *GlüStV*, αλλά στοιχήματα κατά την έννοια του άρθρου 1, περίπτωση 3, του *GlüStV*. Ως εκ τούτου, το προσφερόμενο από την εναγομένη τυχερό παίγνιο δεν υπόκειται στο μονοπώλιο των κληρώσεων που επιβάλλει το άρθρο 10, παράγραφος 6, του *GlüStV*, όπερ σημαίνει ότι το ζήτημα του παράνομου χαρακτήρα της εν λόγω διατάξεως σε σχέση με το δίκαιο της Ένωσης δεν χρήζει εξετάσεως στο πλαίσιο της υπό κρίση υποθέσεως.

[...] Δεν συντρέχει κανένας λόγος υποβολής αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ. Και τούτο διότι το προδικαστικό ερώτημα του οποίου την υποβολή προτείνει ο ενάγων ουδεμία επιρροή ασκεί στην έκδοση της αποφάσεως του παρόντος δικαστηρίου. Στην υπό κρίση υπόθεση, η διαδικτυακή απαγόρευση που επιβλήθηκε δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 4, του *GlüStV* έχει καθοριστική σημασία. Αντιθέτως, το μονοπώλιο στις κληρώσεις που προβλέπεται από την κρατική συμφωνία για τα τυχερά παίγνια ουδεμία επιρροή ασκεί. Η δευτερεύουσα κλήρωση που προσφέρει η πρώτη εναγομένη δεν επηρεάζεται από το μονοπώλιο στις κληρώσεις που προβλέπεται από την κρατική συμφωνία για τα τυχερά παίγνια. Όπως προαναφέρθηκε, οι δευτερεύουσες κληρώσεις δεν χαρακτηρίζονται ως κληρώσεις αλλά ως στοιχήματα. Για αυτό το είδος στοιχηματισμού, το οποίο διοργανώνεται στο διαδίκτυο, δεν υφίσταται κρατικό μονοπώλιο. [...] [παραλειπόμενα]»

- 31 Στο πλαίσιο υποθέσεως που άχθηκε προς εκδίκαση από την εναγομένη ενώπιον του ανώτερου διοικητικού δικαστηρίου του Ομόσπονδου Κράτους του Σάαρλαντ ⁵, το δικαστήριο άφησε επίσης ανοικτό το ζήτημα του κατά πόσον η κρατική συγκέντρωση των κληρώσεων δικαιολογείται από το δίκαιο της Ένωσης και ανέφερε τα εξής στην εισαγωγική πρότασή του:

⁴ <https://landesrecht.rlp.de/bsrp/document/JURE190009319>

⁵ <https://recht.saarland.de/bssl/document/MWRE190001485>

«[παραλειπόμενα] Η τοποθέτηση στοιχημάτων στο αποτέλεσμα κληρώσεων –οι αποκαλούμενες δευτερεύουσες κληρώσεις– δεν εμπίπτει στην έννοια της κληρώσεως κατά το άρθρο 3, παράγραφος 3, εδάφιο πρώτο, του *GlüStV* [παραλειπόμενα]».

- 32 Συνακόλουθα, το εν λόγω δικαστήριο εξέτασε απλώς εάν ο αποκλεισμός των ιδιωτών διοργανωτών από την έκδοση άδειας για τη διοργάνωση (δευτερευουσών) διαδικτυακών κληρώσεων δικαιολογείται δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 4, του *GlüStV*. Το ανώτερο διοικητικό δικαστήριο επιβεβαίωσε τα ανωτέρω με τις ακόλουθες διαπιστώσεις:

«[παραλειπόμενα] Η απαγόρευση του άρθρου 4, παράγραφος 4, του *GlüStV* δεν αφορά αυτές καθαυτές τις κληρώσεις, αλλά τη διοργάνωση και τη διενέργεια τυχερών παιγνίων όλων των ειδών μέσω διαδικτύου. Το γεγονός ότι η απαγόρευση αίρεται με την παράγραφο 5 της εν λόγω διατάξεως όσον αφορά τον στοιχηματισμό σε αθλητικά γεγονότα υπό αυστηρές προϋποθέσεις για μια πειραματική χρονική περίοδο δεν οδηγεί στο συμπέρασμα –όπως διευκρινίζει με πειστικό τρόπο το Ομοσπονδιακό Διοικητικό Δικαστήριο– ότι το σύνολο της στοιχηματικής αγοράς στερείται συνοχής, γεγονός άλλωστε το οποίο θα ήταν ασύμβατο με το νόημα της ύπαρξης πειραματικής περιόδου. Είναι αληθές ωστόσο ότι ο ιδιαίτερος δυνητικός κίνδυνος που ενέχουν οι κληρώσεις είναι, κατά γενική παραδοχή, χαμηλότερος από τον δυνητικό κίνδυνο, για παράδειγμα, κουλοχέρηδων ή του στοιχηματισμού σε ιπποδρομίες, για τα οποία δύναται να εκδοθεί άδεια, κατ' αρχήν, σύμφωνα με το ισχύον νομικό καθεστώς, ενώ όσον αφορά τον στοιχηματισμό σε ιπποδρομίες θα πρέπει να προστεθεί ότι δυνάμει του άρθρου 27, παράγραφος 2, του *GlüStV* μπορεί να απαγορευθεί ακόμη και η διοργάνωση ή η διανομή του στο διαδίκτυο. Ωστόσο, η άποψη των εναγόντων που στηρίζεται στην ανωτέρω διαπίστωση παραβλέπει τη νέα ρύθμιση του άρθρου 4, παράγραφος 5, του *GlüStV*. [...]. [παραλειπόμενα]»

- 33 Το αιτούν δικαστήριο διατηρεί αμφιβολίες ως προς το εάν αυτή η ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης και η συγκεκριμένη δικαστική πρακτική είναι ικανές να συνιστούν δικαιολογημένο περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών. Δυσκολεύεται να αντιληφθεί για ποιον λόγο, στην περίπτωση μιας υπηρεσίας που είναι πανομοιότυπη για τον καταναλωτή, θα πρέπει να υπάρχει διάκριση μεταξύ, αφενός, του στοιχήματος που πραγματοποιείται σε έναν δημόσιο πάροχο σχετικά με το αποτέλεσμα μιας κλήρωσης που οργανώνεται από το κράτος και, αφετέρου, του στοιχήματος σε έναν ιδιώτη πάροχο ο οποίος διέπεται από το καθεστώς ενός άλλου κράτους σχετικά με το αποτέλεσμα της ίδιας αυτής κληρώσεως.
- 34 Οι δευτερεύουσες κληρώσεις στη Μάλτα που λειτουργούν κατόπιν χορηγήσεως άδειας διέπονται από το ίδιο νομικό πλαίσιο που ισχύει για τον στοιχηματισμό και, ως εκ τούτου, ρυθμίζονται κατά σημαντικά αυστηρότερο τρόπο σε σχέση με τις κληρώσεις στις οποίες στηρίζονται στη Γερμανία, οι οποίες αντιμετωπίζονται

από την κρατική συμφωνία περί τυχερών παιγνίων ως λιγότερο επικίνδυνα προϊόντα στοιχηματισμού.

- 35 Εν πάση περιπτώσει, αμφισβητείται το κατά πόσον η διάκριση αυτή μπορεί να χρησιμοποιηθεί προκειμένου να δικαιολογηθεί το γεγονός ότι για τις (δευτερεύουσες) κληρώσεις που οργανώνονται από ιδιώτες δεν υφίσταται δυνατότητα έκδοσης αδείας από τις γερμανικές αρχές με βάση τους σκοπούς της κρατικής συμφωνίας που αναφέρονται στο άρθρο 1 του GlüStV. Εφόσον, κατά το δίκαιο της Ένωσης, η οπτική του καταναλωτή είναι καθοριστικής σημασίας, φαίνεται δύσκολο να συμβιβασθεί το δικαίωμα ελεύθερης παροχής των υπηρεσιών με την αντιμετώπιση της ίδιας υπηρεσίας κατά διαφορετικό τρόπο. Τούτο ισχύει κατά μείζονα λόγο λόγω του ότι, προκειμένου να επιτευχθούν οι σκοποί της κρατικής συμφωνίας, τα διαδικτυακά παιχνίδια καζίνο, τα οποία, κατά πάσα πιθανότητα, ενέχουν ακόμη μεγαλύτερο κίνδυνο εθισμού, δεν θα πρέπει πλέον, κατά την άποψη των ομόσπονδων κρατών που είναι αρμόδια για τη ρύθμιση των τυχερών παιγνίων, να τελούν υπό γενική απαγόρευση.
- 36 [παραλειπόμενα]
- 37 [παραλειπόμενα]

Προδικαστικά ερωτήματα

- «1. Έχει το [άρθρο] 56 ΣΛΕΕ την έννοια ότι η παραβίαση της αρχής της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών μέσω της γενικής απαγόρευσης λειτουργίας διαδικτυακών κουλοχέρηδων στο κράτος μέλος του καταναλωτή (χώρα προορισμού) που έχει επιβληθεί έναντι επιχειρήσεων λειτουργίας διαδικτυακών καζίνο οι οποίες έχουν λάβει άδεια και υπόκεινται σε νομοθετικές ρυθμίσεις στο κράτος προελεύσεώς τους (Μάλτα) δεν μπορεί να δικαιολογηθεί από επιτακτικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος,
- στην περίπτωση που το κράτος μέλος προορισμού επιτρέπει ταυτοχρόνως σε ιδιώτες παρόχους τη διενέργεια παρόμοιων παιγνίων τα οποία είναι πανταχού παρόντα στο έδαφός του μέσω αδειοδοτημένων κουλοχέρηδων σε καταστήματα ηλεκτρονικών παιχνιδιών και εστιατόρια, καθώς και εντατική δραστηριότητα τυχερών παιγνίων σε καζίνο που εδρεύουν στο έδαφός του και, αδειοδοτημένες εθνικές επιχειρήσεις κληρώσεων σε περισσότερα από 20 000 πρακτορεία τα οποία απευθύνονται στο κοινό, και επίσης
 - επιτρέπει τη διενέργεια αδειοδοτημένων διαδικτυακών δραστηριοτήτων τυχερών παιγνίων σε ιδιώτες διοργανωτές παιγνίων στοιχηματισμού σε αθλητικά γεγονότα και σε ιπποδρομίες καθώς και σε άλλους ιδιώτες πράκτορες διαδικτυακών κληρώσεων οι οποίοι πωλούν τα προϊόντα των

υπαγόμενων στην κρατική αρμοδιότητα κληρώσεων και άλλων αδειοδοτημένων κληρώσεων,

ενώ, αντίθετα, το ίδιο αυτό κράτος μέλος –σε αντίθεση με τις [παραλειπόμενα] αποφάσεις του Δικαστηρίου στις υποθέσεις *Deutsche Parkinson* (C-148/15, σκέψη 35), *Markus Stoß* (C-316/07) και *Lindman* (C-42/02)– δεν έχει, προφανώς, παράσχει επιστημονικά αποδεικτικά στοιχεία από τα οποία να προκύπτει ότι τα συγκεκριμένα παίγνια ενέχουν ιδιαίτερους κινδύνους οι οποίοι σχετίζονται σημαντικά με την επίτευξη των στόχων που επιδιώκονται με τη ρύθμισή του, ιδίως δε την αποτροπή των προβληματικών παιγνίων, και

ότι λαμβανομένων υπόψη των συγκεκριμένων κινδύνων η απαγόρευση των διαδικτυακών κουλοχέρηδων –σε αντίθεση με όλες τις προσφορές παιχνιδιών που επιτρέπονται για τους διαδικτυακούς και σταθερούς κουλοχέρηδες– μπορεί να θεωρηθεί ρύθμιση κατάλληλη, αναπόφευκτη και αναλογική για την επίτευξη των σκοπών της ρύθμισης;

2. Έχει το άρθρο 56 ΣΛΕΕ την έννοια ότι αντίκειται στην εφαρμογή της γενικής απαγόρευσης των διαδικτυακών τυχερών παιγνίων καζίνο που περιέχεται στο άρθρο 4, παράγραφοι 1 και 4, της γερμανικής ομοσπονδιακής συμφωνίας για τα τυχερά παίγνια (στο εξής: *GlüStV*), εφόσον η γερμανική ρύθμιση για τα τυχερά παίγνια (*GlüStV*), σύμφωνα με το άρθρο της 1, δεν αποσκοπεί στην καθολική απαγόρευση των τυχερών παιγνίων αλλά στην [παραλειπόμενα] «καθοδήγηση του φυσικού ενστίκτου στοιχηματισμού του πληθυσμού σε συνήθεις και εποπτευόμενους διαύλους καθώς και στην αντιμετώπιση της ανάπτυξης και της διαδόσεως των χωρίς άδεια τυχερών παιγνίων στις μαύρες αγορές» και λαμβανομένου υπόψη ότι υπάρχει αξιοσημείωτη ζήτηση για διαδικτυακούς κουλοχέρηδες από τους παίχτες;
3. Έχει το άρθρο 56 ΣΛΕΕ την έννοια ότι δεν μπορεί να επιβληθεί γενική απαγόρευση της προσφοράς διαδικτυακών παιχνιδιών καζίνο εφόσον:
 - οι κυβερνήσεις σε όλα τα ομόσπονδα κράτη του εν λόγω κράτους μέλους έχουν ήδη συμφωνήσει ότι οι κίνδυνοι που συνεπάγονται οι εν λόγω προσφορές διαδικτυακών τυχερών παιγνίων μπορούν να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικότερα μέσω ενός συστήματος προηγούμενης επίσημης έγκρισης και όχι μέσω της πλήρους απαγόρευσης και
 - έχουν ήδη συντάξει και συμφωνήσει επί ενός μελλοντικού ρυθμιστικού πλαισίου μέσω της αντίστοιχης κρατικής συμφωνίας η

οποία αντικαθιστά την πλήρη απαγόρευση με ένα σύστημα προηγούμενης έγκρισης,

- και εν αναμονή αυτής της μελλοντικής ρυθμίσεως έχουν αποφασίσει να αποδέχονται τις αντίστοιχες προσφορές τυχερών παιγνίων χωρίς άδεια από τις γερμανικές αρχές υπό την προϋπόθεση συμμορφώσεώς τους προς ορισμένες απαιτήσεις μέχρι την έκδοση των αδειών από τις γερμανικές αρχές,

μολονότι κατά την [παραλειπόμενα] [απόφαση Winner Wetten (C-409/06)] η εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης δεν μπορεί να ανασταλεί προσωρινώς;

4. Έχει το άρθρο 56 ΣΛΕΕ την έννοια ότι το κράτος μέλος (προορισμού) δεν μπορεί να δικαιολογήσει τη θέσπιση εθνικής νομοθετικής ρυθμίσεως για επιτακτικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος, στην περίπτωση που:

- η ρύθμιση αυτή δεν επιτρέπει στους καταναλωτές να τοποθετήσουν αδειοδοτημένα, διασυνοριακά στοιχήματα σε άλλα κράτη μέλη (προελεύσεως) σε κληρώσεις που έχουν λάβει άδεια στο κράτος μέλος προορισμού οι οποίες επιτρέπονται και ρυθμίζονται νομοθετικώς στο κράτος αυτό και

- στην περίπτωση που οι κληρώσεις έχουν λάβει άδεια στο κράτος μέλος προορισμού και η νομοθετική ρύθμιση αποσκοπεί στην προστασία των παιχτών και των ανηλίκων

- και εφόσον η ρύθμιση των αδειοδοτημένων στοιχηματισμών σε κληρώσεις στο κράτος μέλος προέλευσης αποσκοπεί επίσης στην προστασία των παιχτών και των ανηλίκων και παρέχει το ίδιο επίπεδο προστασίας με τη ρύθμιση των κληρώσεων στο κράτος προορισμού;

5. Έχει το άρθρο 56 ΣΛΕΕ την έννοια ότι η διάταξη αυτή δεν επιτρέπει την ανάκτηση απολεσθέντων στοιχημάτων στο πλαίσιο της συμμετοχής σε (δευτερεύουσες) κληρώσεις, η οποία στηρίζεται στην προβαλλόμενη ακυρότητα των δικαιοπραξιών λόγω της απουσίας άδειας στο κράτος μέλος του καταναλωτή, εάν:

- δεν προβλέπεται από τον νόμο τέτοιου είδους άδεια για (δευτερεύουσες) κληρώσεις από ιδιώτες παρόχους,

- και η παράλειψη αυτή δικαιολογείται από τα εθνικά δικαστήρια λόγω της φερόμενης διαφοράς μεταξύ του στοιχήματος που τίθεται σε έναν κρατικό πάροχο επί του αποτελέσματος κληρώσεως που διοργανώνεται από κρατικό φορέα και του στοιχήματος σε ιδιώτη πάροχο επί του αποτελέσματος κρατικής κληρώσεως;

6. Έχει το άρθρο 56 ΣΛΕΕ την έννοια ότι δεν επιτρέπει την επιστροφή των απολεσθέντων στοιχημάτων στο πλαίσιο της συμμετοχής σε (δευτερεύουσες) κληρώσεις, η οποία στηρίζεται στη φερόμενη ακυρότητα των δικαιπραξιών λόγω της έλλειψης άδειας στο κράτος μέλος του καταναλωτή εάν:
- δεν προβλέπεται από τον νόμο τέτοιου είδους άδεια για (δευτερεύουσες) κληρώσεις από ιδιώτες παρόχους,
 - και η παράλειψη αυτή υπέρ των διοργανωτών κρατικών κληρώσεων δικαιολογείται από τα εθνικά δικαστήρια λόγω της φερόμενης διαφοράς μεταξύ του στοιχήματος που τίθεται σε έναν κρατικό πάροχο επί του αποτελέσματος κληρώσεως που διοργανώνεται από κρατικό φορέα και του στοιχήματος σε ιδιώτη πάροχο επί του αποτελέσματος κρατικής κληρώσεως;
7. Έχει το άρθρο 56 ΣΛΕΕ και η απαγόρευση κατάχρησης δικαιώματος ([παραλειπόμενα] απόφαση Niels Kratzer [C-423/15]) την έννοια ότι δεν επιτρέπει την επιστροφή απολεσθέντων στοιχημάτων που στηρίζεται στην απουσία άδειας από τις γερμανικές αρχές και στον αδικαιολόγητο πλουτισμό όταν ο διοργανωτής έχει λάβει άδεια και εποπτεύεται από τις αρχές σε άλλο κράτος μέλος και οι αξιώσεις του παίχτη επί περιουσιακών στοιχείων καθώς και οι αξιώσεις καταβολής είναι εξασφαλισμένες από το δίκαιο του κράτους μέλους στο οποίο έχει την έδρα του ο διοργανωτής;»

[παραλειπόμενα]